

სახელმწიფოს როლი მდგრადი განვითარების ეკონომიკურ მექანიზმებში The role of the state in the economic mechanisms of sustainable development

ელენე მენაბდე-ჯობაძე - ასოცირებული პროფესორი,
საქართველოს ტექნიკური უნივერსიტეტი, e.menabde@gtu.ge

მარიამ ძეზიასვილი - დოქტორანტი,
საქართველოს ტექნიკური უნივერსიტეტი, mariamdzebisashvili@yahoo.com

Elene Menabde-Jobadze - Associate Professor,
Georgian Technical University, e.menabde@gtu.ge

Mariam Dzebiashvili - PhD student,
Georgian Technical University, mariamdzebisashvili@yahoo.com

რეზიუმე. სტატიაში „სახელმწიფოს როლი მდგრადი განვითარების ეკონომიკურ მექანიზმებში“ აღნიშნულია, რომ მოხმარებაზე ორიენტირებული ცხოვრების წესის მიერ დამკვიდრებულმა პრინციპმა, კაცობრიობა მომავალი ცხოვრების ბუნებრივი რესურსებით უზრუნველყოფის გლობალური პრობლემის წინაშე დააყენა. ამ პრობლემის გაცნობიერების გზაზე ბოლო ათწლეულებში გადადგმული ნაბიჯების მიუხედავად, პრაქტიკული შედეგები ჯერჯერობით არ ჩანს. რესურსების უგუნური გამოყენების შედეგია არა მარტო მათი ამოწურვის საშიშროება, არამედ ბუნების თვითაღდგენის უნარის ამოწურვაც. სიმდიდრე და სიღატაკე სხვადასხვაგვარ უარყოფით ზემოქმედებას ახდენს ბუნებაზე. სიმდიდრეს (ჭარბჭარმოვებასა და ჭარბმოხმარებას) უკავშირდება გარემოს ისეთი პრობლემები, როგორიცაა ინდუსტრიული ნარჩენები და სამომხმარებლო ნაგავი, ჰაერის, წყლისა და ნიადაგის დაბინძურება. სიღატაკეა მთავარი მიზეზი გარემოს ისეთი პრობლემებისა, როგორიცაა ტყეების გაჩეხვა, სამოვრებისა და ნიადაგის ეროზია ზედმეტი დატვირთვის გამო, მდინარეთა აუზების დატბორვა და სხვა. ენერგიის დამზოგავ ეფექტურ ტექნოლოგიებზე ხელმიუწვდომლობა აძლიერებს აღნიშნულ უარყოფით შედეგებს. სტატიაში დასმულია კითხვა უნდა ჩავრიოთ, თუ არა ასეთ დროს სახელმწიფო მდგრადი განვითარების ეკონომიკურ მექანიზმებში და რა შედეგებამდე მიგვიყვანს ეს. ავტორი პარალელებს ავლებს საქართველოში მიმდინარე მოვლენებზე და გვთავაზობს არსებული პრობლემების გადაჭრის რამოდენიმე გზას.

საკვანძო სიტყვები: მდგრადი განვითარება, ჭარბი მოხმარება, ბუნებრივი რესურსები, კეთილდღეობა, ეკონომიკური თავისუფლება, კერძო საკუთრება, ექსპორტი, იმპორტი.

Abstract. In the article "The Role of the State in the Economic Mechanisms of Sustainable Development" it is written that the consumption-based lifestyle principle has put mankind at a global disadvantage in securing the future of life. Despite the steps taken in the last

decades to understand this problem, the practical implications are not yet apparent. The result of reckless use of resources is not only the danger of their exhaustion, but also the depletion of nature's ability to evolve. Wealth and poverty have various negative effects on nature. Wealth (excess production and excess consumption) are associated with environmental problems such as industrial waste and consumer waste, air, water and soil pollution. Poverty is a major cause of environmental problems such as cutting down the forest, land erosion, river flooding, and more. The lack of effective energy saving technologies enhances these negative effects. In the article asked the question of whether or not such a time will be included in the economic mechanisms of state sustainable development and what the consequences will be. The author draws parallels to current events in Georgia and suggests several ways to solve existing problems.

Keywords: Sustainable Development, Excess Consumption, Natural Resources, Prosperity, Economic Freedom, Private Property, Export, Import.

ეკონომიკური განვითარება და სოციალური კეთილდღეობის მიღწევა, როგორც ამჟამინდელი ისე მომავალი თაობებისთვის შეუძლებელია ეკოსისტემების დაცვისა და მდგრადობის უზრუნველყოფის გარეშე. წლების განმავლობაში ბუნებრივი რესურსების არაეფექტიანმა ხარჯვამ მსოფლიო სავალალო შედეგების წინაშე დააყენა. გაჩნდა საშიშროება, რომ მომავალი თაობები ვერ მიიღებენ იმ ბუნებრივ სარგებელს რასაც დღეს ჩვენ ვიყენებთ და არა მხოლოდ ეკონომიკური ან სოციალური პრობლემები შეექმნება მსოფლიოს, არამედ ადამიანის არსებობა დადგება კითხვის ნიშნის ქვეშ. მსოფლიოს მოსახლეობის 20 პროცენტი მოიხმარს რესურსებისა და ენერგიის 70-80 პროცენტს და იღებს შემოსავლების სამ მეოთხედს. ერთ სულზე შემოსავალი მდიდარ ქვეყნებში 40-ჯერ აჭარბებს ღარიბი ქვეყნებისას. მსოფლიო მოსახლეობის ღარიბი ნახევარი წლიურად მოიხმარს დაახლოებით ერთ ტრილიონ დოლარს, რაც ნაკლებია შეიარაღებაზე გაწეულ წლიურ მსოფლიო ხარჯებზე. ასეთ პირობებში ბრაზილია, რომლის ეკონომიკა ზრდის სწრაფი ტემპით გამოირჩევა, მხოლოდ 300 წლის შემდეგ შეძლებს. [5]

არაერთი კვლევის საფუძველზე გამოიკვეთა გარემოს დაბინძურებისა და ბუნებრივი რესურსების გამოლევის გლობალური ხასიათი, სიდატაკის პრობლემის უშუალო კავშირი ამ პრობლემასთან. მთელი სიმძაფრით დადგა გარემოს დაცვისა და განვითარების ურთიერთკავშირის ახლებურად გააზრების პრობლემა. ამ მიმართულებით მიმდინარეობს აქტიური მუშაობა. მასში ჩართულია როგორც საერთაშორისო, ისე სამთავრობო და

არასამთავრობო ორგანიზაციები, რელიგიური, ქალთა, ახალგაზრდული, პროფკავშირული, სამეცნიერო, საგანმანათლებლო და სხვა მოძრაობები. ყალიბდება გლობალური პრობლემების ღრმა ურთიერთკავშირის გაგება, რომელთა გადაჭრა შესაძლებელია მხოლოდ მსოფლიო საზოგადოებრიობის ერთიანი ძალისხმევით.

გაეროს მდგრადი განვითარების გადაწყვეტის ქსელბმა (SDSN), ცნობილი ეკონომისტის, პან გი მუნის მრჩევის, ჯეფრი საქსის ხელმძღვანელობით თავდაპირველად შეიმუშავა მდგრადი განვითარების 10 ძირითადი მიზანი, რომლის საფუძველზეც შემუშავდა 2015 წლის სექტემბერში მისაღები საბოლოო დოკუმენტი, სახელწოდებით „გარდავექმნათ მსოფლიო: 2030 წლის დღის წესრიგი მდგრადი განვითარებისათვის“. [6]

როგორც დოკუმენტშია აღნიშნული, ეს დღის წესრიგი სამოქმედო გეგმაა ხალხის კეთილდღეობისთვის, პლანეტისათვის, ასევე უნივერსალური მშვიდობისა და მეტი თავისუფლებისთვის. დოკუმენტში მოცემულია მდგრადი განვითარების 17 მიზანი და 169 ამოცანა. მიზნები განუყოფელი და ინტეგრირებულია და აბალანსებენ მდგრადი განვითარების 3 განზომილებას – ეკონომიკურს, სოციალურს და ეკოლოგიურს.

ამ მიზნებმა და ამოცანებმა მომდევნო 15 წლის განმავლობაში უნდა ასტიმულირონ მსოფლიოს უმნიშვნელოვანესი მოქმედებები იმ სფეროებში, რომლებიც კრიტიკულია, როგორც კაცობრიობისათვის, ისე პლანეტისთვის.

დოკუმენტში აღნიშნულია, რომ 2030 წლამდე უნდა დასრულდეს სიღატაკე და შიმშილი ყველგან; აღმოიფხვრას უთანასწორობა ქვეყნებში და ქვეყნებს შორის; აშენდეს მშვიდობიანი, სამართლიანი და ინკლუზიური საზოგადოებები; დაცულ იქნას ადამიანის უფლებები და ხელი შეეწყოს გენდერულ თანასწორობას, ქალთა და გოგონათა უფლებების რეალიზებას; უზრუნველყოფილი იყოს პლანეტისა და მისი ბუნებრივი რესურსების უწყვეტი დაცვა. [6]

წარმოების ზრდა და მასთან დაკავშირებული რესურსების ფართო გამოყენება ისეთ ლეგიტიმურ მექანიზმს ემყარება, როგორიც ღია ბაზარია. საბაზრო ძალების თავისუფალ მოქმედებას, როგორც ადამიანი სმიტი მიიჩნევდა, საყოველთაო ჰარმონია, კეთილდღეობა, აყვავება, განვითარება და პროგრესი უნდა მოეტანა. ამას იგი “უხილავი ხელის“ პრინციპს

უწოდებდა. კერძო ინტერესებით მოტივირებული უამრავი მწარმოებლისა და მომხმარებლის ლოკალური ქმედება მოთხოვნა-მიწოდების წონასწორობის თვალსაზრისით მართლაც ქმნის ერთგვარ ჰარმონიას, ოღონდ შეზღუდულ დროსა და სივრცეში.

ინგლისელი მკვლევარი მაიკლ ჯაკობსი შენიშნავს, რომ საბაზრო ძალები, სხვა მხრივ თუ არა, გარემოს მდგომარეობის თვალსაზრისით მაინც უეჭველია, ქმნის შემაფერხებელ პირობებს, რაც სერიოზულად აზიანებს, არღვევს პლანეტის ეკოლოგიურ ბალანსს. აშკარა ხდება, რომ საბაზრო აქტივობის შედეგები მთლიანობაში უნდა დაიგმოს. ეს, რასაკვირველია, იმას არ ნიშნავს, რომ სახელმწიფომ ტოტალური კონტროლი გაუწიოს ყოველგვარ ეკონომიკურ აქტივობას, პირიქით, მდგრადი განვითარების უზრუნველყოფის ერთ-ერთი უმთავრესი საშუალება სწორედ საბაზრო მექანიზმებისა და ინსტრუმენტების ფართოდ გამოყენებაა. იდეა იმაში მდგომარეობს, რომ ბაზრის მექანიზმის რეკონსტრუირებით კეთილდღეობის განმსაზღვრელმა ყოველმა ელემენტმა ჭეშმარიტი, ადეკვატური ფასი მიიღოს, ეს კი ორი გზით შეიძლება განხორციელდეს:

- 1) პრივატიზაციის ცნების გაფართოებით (ყველა გახდეს მესაკუთრე);
- 2) სახელმწიფოს ჩარევით ფასწარმოქმნის სისტემაში. [1]

ჩვეულებრივ გამოყოფენ გარემოზე ზემოქმედების რეგულირების ოთხ ძირითად მიმართულებას, რომლებითაც შესაძლებელია სახელმწიფოს ჩარევა საბაზრო მექანიზმში:

1. სახიფათო ქმედებების არარეგულარულად გამოცხადება (სტანდარტები, სახელმწიფო რეგულირება);
2. სახიფათო ქმედებების დაჯარიმება;
3. დაბინძურებისა და რესურსების გამოყენების ბაზრის რეგულირება (ოპტიმალურ დონეზე დაბინძურებისა და რესურსების გამოყენების ლიცენზირება);
4. სასარგებლო ქმედებების წახალისება (სუბსიდიები დაბინძურების შეზღუდვასა და რესურსების ეფექტიან გამოყენებაზე).

პირველი სამი მიმართულება უზრუნველყოფს მიდგომას: დამბინძურებელი და მომხმარებელი იხდის, მეოთხე პრინციპით კი გადასახადის გადამხდელი იხდის. ამ პრინციპით ხდება წარმოების რეალური ხარჯებისა (საზოგადოებისათვის მიყენებული ზარალისა) და მოხმარების ეფექტის გათვალისწინება. მრავალმხრივი სირთულეების

მიუხედავად, დღეისათვის უკვე შესაძლებელია მდგრადი განვითარების ინსტრუმენტების პრაქტიკული გამოყენება. ეკოლოგიური გადასახადები, რომლებიც არა მარტო ზღუდავენ გარემოსათვის მავნე ქმედებას, არამედ ასტიმულირებენ კიდევ სასურველ მიმართულებებს, უკვე ფართოდ გამოიყენება მსოფლიოს მრავალ ქვეყანაში. მაგალითად, პირველად 1989 წელს ბრიტანეთში ეთილირებულ ბენზინზე შემოღებულმა 8%-მა გადასახადმა ერთ წელიწადში არაეთილირებული ბენზინის მოხმარება 4-დან 30%-მდე გაზარდა. მსოფლიოში ასეთი მაგალითები ბევრია, როდესაც სახელმწიფოს ამ სახით ჩარევამ ბუნებას დიდი რაოდენობით რესურსი დაუზოგა.

საქართველოში, როდესაც ფაქტობრივად თავიდან ვიწყებთ სახელმწიფოებრივ აღმშენებლობას, საშუალება გვძლევს გავითვალისწინოთ როგორც განვითარებადი, ისე ინდუსტრიული ქვეყნების გამოცდილება.

იმისათვის რომ საბაზრო ეკონომიკა გვექონდეს, აუცილებელია „დომინირებადი“ კერძო საკუთრების ქონა, რაც იმას გულისხმობს, რომ სახელმწიფო საკუთრებაში არსებულ აქტივებთან შედარებით უდიდესი წილი კერძო მესაკუთრეთა ხელში უნდა იყოს. აქტივები, რომლებიც ჩაბმულია ეკონომიკურ ბრუნვაში და ასტიმულირებენ სამეურნეო პროცესს, კერძო მესაკუთრეების ხელში უნდა იყოს. საქართველოში კერძო მესაკუთრედ ფიქსირდება მხოლოდ 30%-ი, რაც ცხადყოფს იმ ფაქტს, რომ ჩვენ საბაზრო ეკონომიკა რეალურად ჯერჯერობით არ გვაქვს, თუმცა გვაქვს არჩეული მიზანი და სწორი ვექტორი, რომლისკენაც უნდა წავიდეთ და ეს პროცესები უნდა დავაჩქაროთ.

საქართველო, 2019 წლის მონაცემებზე დაყრდნობით, ეკონომიკური თავისუფლების ინდექსის მიხედვით, მსოფლიო ქვეყნებს შორის მე-7 ადგილზეა. თუმცა ფაქტი ფაქტად რჩება. საქართველო კვლავ დამოკიდებულია იმპორტირებულ საქონელზე და ქვეყანაში ჯერაც არ არის საკმარისი პირობები შექმნილი პროდუქტის თუნდაც შიდა ბაზარზე სარეალიზაციოდ. იმპორტირებული საქონლის შემენა გაცილებით იაფი ჯდება ვიდრე ადგილზე ნაწარმოების და თავისთავად მწარმოებლებიც ვერ უძლებენ კონკურენციას ისეთ გიგანტ კომპანიებთან, რომლებსაც ჩინეთიდან, თურქეთიდან და ევროპის სხვადასხვა ქვეყნებიდან შემოაქვთ თავიანთი პროდუქცია. [6]

რაც შეეხება საქართველოში წარმოებული საქონლის გატანას ევროპის ბაზარზე, მიუხედავად ღრმა და ყოვლისმომცველი თავისუფალი სავაჭრო სივრცის შესახებ გაფორმებული ხელშეკრულებისა, ევროკავშირს დადგენილი აქვს სტანდარტები. სამწუხაროდ, ხარისხის კონტროლის აპარატი, ჩვენ არ გვაქვს გამართული იმ დონეზე, რომ ნაწარმოები პროდუქტი შემოწმდეს სტანდარტის ყველა პუნქტის დაცვით და თავისუფალი ბაზრის ათვისება შევძლოთ.

აუცილებლად მიგვაჩნია სახელმწიფომ გაამარტივოს პრივატიზაციის პროცესი, გახადოს ის მასშტაბური, მდგრადი განვითარების ინსტრუმენტებს მოუძებნოს უფრო პრაქტიკული გამოყენება. რა შედეგებამდე მივალთ ამ სქემით? ქვეყანაში გაჩნდება მეტი მესაკუთრე, მეტი დამსაქმებელი, მეტი გადასახადების გადამხდელი. შესაძლებელია გაჩნდეს თუნდაც მეტი ელექტრომოთილი, რომელიც გამონაბოლქვის პრობლემას ნაწილობრივ შეგვიძირებს. გაჩნდება მეტი რესურსი უფრო ჯანსაღი გარემოს შესანარჩუნებლად, რაც ადგილობრივ გლეხებს მისცემს საშუალებას ნატურალური პროდუქტით გაუწიონ კონკურენცია ქიმიკატებით გაჯერებულ პროდუქციას. ეკონომიკური თავისუფლება ძალზე მნიშვნელოვანია და მდგრადი განვითარებაც, ეკონომიკური თავისუფლების გარეშე ვერ შეძლებს წარმატებულად არსებობას. თუმცა ამ მიმართულებით სახელმწიფოს მხრიდან ჩარევა, კეთილდღეობისა და მდგრადი განვითარების შენარჩუნებისათვის აუცილებელია.

გამოყენებული ლიტერატურა:

1. ბაბუნაშვილი გ. საქართველოს ბუნებრივი რესურსების რაციონალურად გამოყენების პრობლემები. თბილისი: გამომცემლობა “თბილისის უნივერსიტეტი“, 2000.
2. საქართველოს გარემოს დაცვის სამინისტრო. საქართველოს ეკონომიკური, სოციალური და ეკოლოგიური სისტემების მოწყვლადობა და ადაპტაცია კლიმატის ცვლილებების მიმართ. <http://www.moe.gov.ge/ka/%E1%83%97%E1%83%94%E1%83%9B%E1%83%94%E1%83%91%E1%83%98/klimatis-cvileba/adaptacia/1970-01-01-adaptacia> უკანასკნელად გადამოწმებულია 08.02.2020
3. საქართველოს მთავრობის დადგენილება. საქართველოს სოციალურ-ეკონომიკური განვითარების სტრატეგიის, “საქართველო 2020“ დამტკიცებისა და მასთან დაკავშირებული ღონისძიებების თაობაზე. თბილისი, 2014. http://www.economy.ge/uploads/ecopolitic/2020/saqartvelo_2020.pdf უკანასკნელად გადამოწმებულია 08.02.2020

4. The Crisis from the Point of View of Evolutionary Economics. International Journal of Social Economics, 37(6), 466–471; <https://doi.org/10.1108/03068291011042337>
უკანასკნელად გადამოწმებულია 08.02.2020
5. The Haritage Foundation. Freedom and Prosperity: The 2019 Index Of Economic Freedom
<https://www.heritage.org/search?contains=Index%20of%20Economic%20Freedom>
უკანასკნელად გადამოწმებულია 08.02.2020
6. Sustainable Development Solutions Network. The World In 2050.
<https://www.unsdsn.org/the-world-in-2050> უკანასკნელად გადამოწმებულია 08.02.2020